

Warszawa, 09.04.1999 r.

Opinia prawna
w sprawie pytania prawnego Wojskowego Sądu Garnizonowego, skierowanego do Trybunału
Konstytucyjnego (sygn. P. 1/99).

Stosownie do zlecenia z dnia 3 marca 1999 r. uprzejmie przedstawiam następującą opinię w sprawie pytania prawnego skierowanego do Trybunału Konstytucyjnego przez Wojskowy Sąd Garnizonowy w dniu 1 grudnia 1998 r.

1. Wojskowy Sąd Garnizonowy postanowił zwrócić się do Trybunału Konstytucyjnego z pytaniem, czy przepisy art. 342 w związku z art. 341 § 2 Kodeksu postępowania Karnego są zgodne z art. 42 ust. 3 Konstytucji. Pytający zgłasza wątpliwość, czy zgodne jest z dyspozycją art. 42 ust. 3 ustawy zasadniczej wydanie postanowienia, a nie wyroku o warunkowym umorzeniu postępowania (art. 342 Kpk), skoro w tym postanowieniu sąd stwierdza popełnienie przez oskarżonego zarzucanego mu czynu, a więc także winę w znaczeniu procesowym. Uzasadniając swoje wątpliwości Wojskowy Sąd Garnizonowy wskazuje, że orzeczenie o warunkowym umorzeniu postępowania stanowi podstawę do represyjnej reakcji sądu na popełniony czyn, niekiedy w formie bardzo dolegliwej dla sprawcy. W konkluzji rozważań Pytający skłania się ku pogładowi, iż orzeczenie, o którym mowa, oznacza uznanie - pośrednio- sprawcy za winnego, a więc obalenie domniemania jego niewinności.

2. Na pytanie Wojskowego Sądu Garnizonowego należałoby odpowiedzieć, że konstytucyjność art. 342 Kodeksu postępowania karnego nie budzi zastrzeżeń. Pogląd ten uzasadniam następująco:

a) konstytucyjne domniemanie niewinności osoby, podlegające obaleniu dopiero wtedy, gdy jej wina została stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu (art. 42 ust. 3 ustawy zasadniczej) stanowi zasadę, którą ustawodawca jest obowiązany w pełni respektować przy uchwalaniu regulacji prawnych z zakresu postępowania karnego. W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego zasada ta została powtórzona w formie nieco rozwiniętej (art. 5 § 5)¶ Stanowi ona gwarancję procesową dla oskarżonego, że nie poniesie on ujemnych skutków prawnych dopóty, dopóki nie zapadnie prawomocny wyrok skazujący. Nadto wszelkie nie dające się usunąć wątpliwości w toku postępowania karnego sąd rozstrzyga na korzyść oskarżonego (art. 5 § 2).

Dyspozycja art. 42 ust. 3 Konstytucji prowadzi do wniosku, że tylko i wyłącznie prawomocny wyrok sądu, stwierdzający winę skazanego za popełnione przez niego przestępstwo uchyla gwarancje wynikające z tego przepisu. Oznacza to, że inne niż wyrok skazujący orzeczenia sądu, nie obalają domniemania niewinności sprawcy. Chodzi tu o domniemanie niewinności w sensie prawa karnego procesowego. W różnych bowiem stadiach postępowania karnego może dochodzić do ustalenia faktycznego istnienia winy podejrzanego (oskarżonego). Dopóki jednak w prawomocnym wyroku sądu wina ta nie zostanie mu "przypisana", dopóty domniemanie, o którym mowa, nie podlega uchyleniu;

b) przesłanki materialne warunkowego umorzenia postępowania karnego określa art. 66 § 1 Kodeksu karnego. Główną przesłanką jest prognoza, że mimo umorzenia postępowania sprawca będzie przestrzegał porządku prawnego, a w szczególności nie popełni przestępstwa. Istotą warunkowego umorzenia jest zaniechanie - w sensie faktycznym - dalszych czynności procesowych prowadzących do wydania wyroku. Instytucja warunkowego umorzenia spełnia funkcję probacyjną względem sprawcy. Jeżeli w okresie próby, który wynosi od roku do 2 lat, sprawca popełni przestępstwo umyślne, za które został prawomocnie skazany, sąd jest obowiązany podjąć na nowo postępowanie karne (art. 68 § 1 w związku z art. 67 § 1 kodeksu karnego). W innych, określonych w Kodeksie karnym, wypadkach sąd może podjąć warunkowo umorzone postępowanie (art. 68 § 2 i 3 kodeksu karnego).

Z treści art. 66 § 1 Kodeksu karnego wynika, że wina sprawcy, ustalona w toku postępowania warunkowo umorzonego, jest winą w sensie faktycznym, ocenianą przez sąd jako nie znaczna. Ocena taka dopuszcza zastosowanie warunkowego umorzenia, jeżeli jednocześnie występują inne okoliczności uzasadniające przypuszczenie, że sprawca będzie przestrzegał porządku prawnego. Ustalenie winy w rozumieniu cytowanego przepisu nie jest jednak równoznaczne z prawno-procesowym przypisaniem winy sprawcy, to znaczy stwierdzeniem jego winy w prawomocnym wyroku sądowym. Wina jako przesłanka warunkowego umorzenia nie jest więc winą w rozumieniu art. 42 ust. 3 Konstytucji;

c) postanowienie o warunkowym umorzeniu postępowania karnego nie rozstrzyga o winie w znaczeniu, o którym mowa w cytowanym przepisie Konstytucji. Dlatego należałoby uznać za bezzasadny ewentualny zarzut niekonstytucyjności art. 342 Kodeksu postępowania karnego. Zgodnie z dyspozycją tego przepisu, w postanowieniu o warunkowym umorzeniu należy dokładnie określić czyn oskarżonego, wskazać przepis ustawy karnej, pod który czyn podpada oraz oznaczyć okres próby. W przeciwieństwie do wyroku skazującego, który powinien zawierać m.in. kwalifikację prawną przypisanego oskarżonemu czynu oraz rozstrzygnięcie co do kary i środków karnych (art. 413 § 2 pkt 2 Kpk), w postanowieniu o umorzeniu postępowania sąd nie orzeka o karze, lecz określa nałożone na oskarżonego obowiązki oraz sposób i termin ich wykonania, a jeśli uzna to za celowe ustanawia dozór kuratora, osoby godnej zaufania albo instytucji lub organizacji społecznej (art. 342 § 2). Przede wszystkim sąd zobowiązuje sprawcę do naprawienia szkody w całości lub w części. Może nałożyć także obowiązki wymienione w art. 72 § 5 pkt 1-3 lub 5 Kodeksu karnego. W razie warunkowego umorzenia postępowania sąd jest władny również zakazać prowadzenia pojazdów na okres do 2 lat oraz orzec świadczenie pieniężne (art. 39 pkt 3 i pkt 7 Kk). Nałożone przez sąd obowiązki i zakazy, o których mowa w art. 67 § 3 Kk, mają charakter ciężarów i dolegliwości głównie ekonomicznych, nie posiadają jednak cech represji karnej. Wynika to z faktu, że oskarżony dobrowolnie poddał się rygorom i "sankcjom" związanym z warunkowym umorzeniem postępowania. W przypadku bowiem jego sprzeciwu wobec warunkowego umorzenia sąd kieruje sprawę na rozprawę.

Brak udowodnionej i stwierdzonej prawomocnym wyrokiem winy sprawcy oraz wyrażona przez niego zgoda na warunkowe umorzenie postępowania sprawiają, że nałożone na tegoż sprawcę obowiązki naprawienia szkody lub świadczenia pieniężnego, zaliczane przez Kodeks karny do kategorii środków karnych, nabierają charakteru odszkodowawczego, a więc cywilno-prawnego. Stopień ich dolegliwości dla sprawcy nie podważa powyższej kwalifikacji.

W konkluzji wyrażam pogląd, że określenie czynu oskarżonego, zawarte w postanowieniu o warunkowym umorzeniu postępowania, nie oznacza stwierdzenia winy w rozumieniu art. 42 ust. 3 Konstytucji, tj. w znaczeniu procesowym. W świetle więc powyższego przepisu, w przypadku warunkowego umorzenia wydanie orzeczenia w formie wyroku nie byłoby właściwe. Odpowiednią formą jest postanowienie, o którym mowa w art. 342 § 1 Kpk. Dotyczy ono bowiem sytuacji, w której występują wszystkie znamiona czynu zabronionego przez ustawę karną, ale jednocześnie sąd dostrzega szczególne ustawowe okoliczności, które uzasadniają zastosowanie warunkowego umorzenia, którego alternatywą byłoby wydanie wyroku (skazującego) po rozpoznaniu sprawy na rozprawie.

Opracował: Witold Pawełko